

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

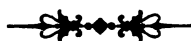
А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у
Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у
Београду, М. РЕШЕТАРА, б. проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив.
у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив.
у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА,
проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА,
проф. Унив. у Београду

КЊИГА VII СВ. 3—4

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД, 1928—1929

Речници страних речи у српском књижевном језику.

I

Питање о страним речима у нашем књижевном језику има релативно већи значај, колико због његовог наглог и брзог развитка толико и због разних туђинских утицаја које су претрпели поједини диалекти народног језика. У њему се могу уочити прави слојеви туђинских наноса; однос пак између тих наносних елемената мењао се: једне су се појаве губиле, друге јављале, и тај живот речи туђинског порекла има много занимљивости. Значај овог питања појачао се у последње време не само због наглог пораста културних и техничких новина, већ и у вези са општејезичким поремећајима изазваним великим ратним и социјалним догађајима. Тако, ово питање постаје и врло сложено. Отуда у нас и много покушаја израде речника страних речи.

Рад на речницима ове врсте, нарочито у језику где је то питање сложено, захтева и широко познавање страних језика и темељно знање свог језика, поред лексикографске спреме и неопходне свестране студије самог проблема. На жалост, у свима покушајима ове врсте код нас осећа се недостатак студије на самом материјалу у нашем језику; а исто тако и неразумевање основних принципа. Уосталом, први покушаји и прве збирке страних речи показују више оригиналности. Тако је занимљива мала књижица *Turcizmi u Bosni*¹⁾, и од ње богатија и кориснија збирка Луке Маринковића²⁾, објављена годину дана касније. У том ужем смислу дао је Ђ. Поповић најпотпунију збирку, штампану у *Гласнику Српског Ученог Друштва*³⁾, а он се, како и сам у предговору каже, служио оним ранијим двома збиркама. За овим долазе реч-

---

¹⁾ *Turcizmi u Bosni*. Tumačenje odomaćenih riječi turskog, arapskog i perzijskog jezika. Sarajevo 1881. (Otisak iz „Sarajevskog Lista“).

²⁾ Marinkovitch Luka, *Vocabulaire des mots persans, arabes et turcs dans la langue serbe*. Berlin, 1882.

³⁾ Поповић Ђ. *Турске и друге ишочанске речи у нашем језику*. Београд 1884. (Из 59. Гласника Српског Ученог Друштва).

ници страних речи у ширем смислу. У издању књижаре Браће Јовановића у Панчеву штампан је један такав речник, прво у мањем обиму, а затим прештампан као знатно умножено издање.¹⁾ Најзад појавила се у Београду и збирка страних речи од В. Пелагића — „Тумач научних и политичких страних речи“²⁾; тај „Тумач“ има нарочито пропагаторски смер, али и њему а и оним другим двома књигама добро је постављен задатак: тумачити стране речи „које се употребљавају у нас у говору, у новинама, повременим списима и у књигама“.

Напротив, речницима који су за последњих тридесет година излазили као да је смер учити друге страним речима, јер не доносе само оно што је стварно у општој употреби, већ и оно што се једино у надри-културним круговима може чути, а много пута и речи којих уопште нема у употреби; то пак објашњиво је само собом кад се утврди да сви ти речници нису рађени према потребама нашег језика, већ су обично исписи из немачких речника за стране речи, са допунама онога што се налазило у ком нашем ранијем речнику страних израза. Тако је 1905. г.³⁾ штампан у Новом Саду речник Јована Грчића, касније прештампан, а 1922. г. знатно допуњен у издању књижаре „Напредак“.⁴⁾ Такав речник радио је и Др. Веселин Ђисаловић. Његово прво издање⁵⁾ претставља једну гломазну књигу, са много непотребног материјала; састављач се, у поговору, чак хвали тиме што има на хиљаду речи више но што је у речнику Грчићеву. Тај речник постао је углавном из речника Греслера,⁶⁾ а и Петри-а и Хајзе-а, а узета је грађа и из Брокхаузовог Конверзационог Лексикона као и из Грчићевог „Речника“. Г. Ђисаловић је ипак имао добру идеју да за наредно издање⁷⁾ знатно скрати свој речник, изостављањем

¹⁾ *Речник страних речи* које се употребљавају у нас у говору, у новинама, повременим списима, објашњен онима који те речи не разумеју. Друго знатно умножено издање. Панчево, 1882. године. Накладом књижаре Браће Јовановића.

²⁾ Пелагић В. *Тумач научних и политичких страних речи*. Београд, 1892.

³⁾ Грчић Јован. *Речник страних речи*. Нови Сад, 1905.

⁴⁾ Грчић Јован, професор. *Речник страних речи*. „Напредак“. Панчево 1922. године.

⁵⁾ Ђисаловић Веселин Др. *Речник страних речи*. У Новом Саду, 1914.

⁶⁾ Gressler—Bodeutsch, *Fremdwörterbuch*, 17 Auflage, 1912.

⁷⁾ Ђисаловић Веселин Др. *Речник страних речи*. Нови Сад, 1922, 1924², 1928², 1929⁴. Да не би било забуне у библиографском погледу, треба истаћи да издања из 1924 и 1928 у ствари нису два издања већ једно исто (са истим штампарским грешкама), а само су корице измењене. Нешто мало је изме-

многе сувишне речи, тако да је само код *аб-* изостало 60 речи и израза, и то стварно непотребних као: *абалијенираши*, *абанација*, *абандон*, *абашименшо* и др. Напоследку г. г. Др. Мита Лукић и Др. Драгољуб Обрадовић израдили су најновији речник страних речи.¹⁾ За тај речник узет је углавном материјал из речника Хајзе-а, али, како сами износе, састављачи су се служили и лексиконима и речницима од Ларуса, Мајера, Брокхауза, Кертинга, Дерпинга, Сандерса, Вука Караџића и Југославенске Академије. Овај речник нарочито је интересантан што његови састављачи мисле да би могао заменити чак и речнике страних језика! У Хрватској пак употребљава се Шерингеров речник,²⁾ по материјалу и обиму најпогоднији од свих других, али без фонетичке транскрипције туђих речи.

Старији речници могу бити занимљиви као документи појава нашег књижевног језика, дајући нам у перспективи прошлости слику употребе страних речи; али с обзиром на данашњи књижевни језик, треба се задржати на разматрању оних речника који су данас у употреби³⁾. Претходно пак треба поставити принципе по којима би се о овоме могло говорити. Пре свега у речницима страних речи могу бити само оне које су стварно у употреби и то у књижевном језику; ту се мора поставити питање о речима страног порекла, али које су асимиловане у неком од дијалеката народног језика, а и о страним речима које су везане за поједине генерације и за њихов културни ниво и које се губе мењањем тога ниво-а; најзад мора се узети у обзир и питање о речима које су технички термини специјалних наука и индустрије и које не иду у круг опште употребе. Други низ питања односи се на облик који страна реч прима у нашем језику, на гласовно и морфолошко прилагођавање домаћим речима. Најзад, трећа група питања односи се на живот речи у новој средини. Уз ово треба узети у обзир и сам начин лексичке обраде.

њено издање од 1929 и означено као „IV проширено издање“. Године 1923 пак објављен је тај речник латиницом као „*petnaesta tisuća*“, са материјалом истим као у изд. од 1924, са истим корицама на којима пише да је то „двадесета хиљада“. Ту је много библиографски нетачног и произвољног.

¹⁾ Лукић Мита Др. и Обрадовић Драгољуб Др. *Речник страних речи*, Београд, 1928.

²⁾ Šeringer Vinko, *Priručni Rječnik tuđih riječi i fraza*. Zagreb, 1889¹, 1906², 1920³. (Треће издање разликује се од другог врло мало).

³⁾ Од ових, Грчићев Речник приказао сам у Гласнику Проф. Друштва, III, с. 37—40, 112—117.

II

У једном речнику страних речи практичног смера не сме бити претрпавања речима које нису у широј употреби. Међутим, свакако према својим узорима, састављачи су уносили и речи које стварно не припадају књижевној, чак ни свакодневној употреби. У томе смислу, као што је у поменутом приказу изнето, Јов. Грчић ишао је веома далеко; из разних језика, а нарочито из латинског, он бележи речи као: *акјуираџи*, *акциз*, *верџираџи*, *дигнација*, *иманифестан*, *јокозан* и многе друге. Ђисаловић је успео из најновијег издања велики број таквих речи изоставити, али у речнику Лукића—Обрадовића таквих је речи веома много. Ту су *биархија*, *ширингвичан* непотребне кад имамо „двоглед“, „тројезичан“; затим *прекавираџи*, *регардираџи*, *рекомџираџи*, *суџесираџи*, *суџициенс*, *сењер* које се у нас налази само у сложенници „монсењер“, или у позајмици из талијанског језика „сињор“. — Даље, има речи које су могле бити у употреби само код појединаца или у врло уским круговима људи „прециозног“ стила. Њих има релативно највише код Грчића, и примера ради могу се навести бар неколико: *бедрум*, *платник* (сплавар), а нарочито француске — *авилираџи*, *адверзер*, *акомодабилан*, *акомџањашер*, *ебоша*, *калкираџи*, *каџабилан*, *соањиран*, чак *аџсанџираџи се*, *асамблеја*, *пориџираџи*, *егалан*, *кревкер*, *лармоајанџан*, *мадама*, *пејабилан*, *рефродисмен* и др. Ђисаловић је, у новом издању, доста умеренији: број таквих речи је мањи, али их има још: *дајнигрум*, *дификулџеш*, *еложжа*, *женерозиџеш*, *женеса*, *имензан*, *ордр*, *парџили*, *ранконџр*, *ребел*. Код Лукића—Обрадовића је обиље таквих речи, ма да нешто мање но код Грчића: *абалиенација*, *абандон*, *абузија*, *абундоваџи*, *ажисџа*, *ауџоџи*, *анџанџиран*, *балотажжа*, *бандажжа*, *баџуџа* (удар такта), *блесуран*, *дебалажжа*, *делиж*, *каџабл*, *лабенџан*, *малконџан*, *марџан*, *оџџурбација*, *премонџираџор*; ту су и због супротности у транскрипцији нејасне фр. речи: *десан*, *деџресе*. И овде као и у Грчића има *хонер-џнер*, *хонџан-џнетџан*, *совџард*, *елеџан*, овде чак *волехоџ*, док је код Грчића *сџволе*. Такви су врло многи глаголи изведени са -*ираџи*, код Ђисаловића: *абнокџираџи*, *брискираџи*, *грасираџи*, *реизираџи*, *риџолираџи*, чак *парлираџи*; код Грчића: *дебискираџи*, *девелойираџи*, *деливрираџи*, *демандираџи*, *евадираџи*, *еџуџираџи*, *оклудираџи*, *омџражираџи*; најзад код Лукића—Обрадовића их је највише: *аверџираџи*, *аџираџи*, *алонџираџи*, *анџанџираџи*, *блесираџи*, *дебискираџи*, *девелойираџи*, *деливрираџи*, *демандираџи*, *дефандираџи*, *домиџи-*

лираши, евадираши, ешуфираши, обумбрираши, оклудираши, омбражираши, опшурбираши, решофираши, чак словеначки *печираши*, или на *-оваши*: *дефашиговаши*. — Питање је да ли међу ове речи не спадају и речи *дебакл, енорман*, или варианта *женијалан* према „генијалан“.

С друге стране код свих, а нарочито код Лукића—Обрадовића, има и техничких термина и израза из појединих наука, а који су несумњиво ограничени на употребу код стручњака: *ксерофазија, ксирофшталмија, ксилобалзамум, онејрокритш, онејроднија, остеоцела, остеохемија, остеодинија* (пored добре „костобоља“), *остеогенија* и др. Таквим речима нема места у речнику практичне намене.

Има затим речи које су као туђице постале покрајинске, и које се не употребљавају на већој просторији народног језика. Таквих је највише код Грчића: нем. *ајн(н)емовашти, ајнкеровашти, бемангловашти, ферайшидовашти, ферихшовашти*; тал. *абашименшо, бенвенушо, каноне* и др. Тако: *фуршим* и др. (Ђ.), или *винкел-адвокаш* и др. (Ј-О). У томе случају овакве речи се не уносе. Има, а нарочито код Лукића—Обрадовића, речи туђих, али данас потпуно асимилованих као диалекатске речи, и које преко диалеката продиру и у ширу употребу: *шекне, фисшан*; неке од њих налазимо и у скоро диалекатском облику — *шећелак* и у прилагођеном — *шећелук*. Овакве речи могле би се уносити, али више због тога да би се указало на то којим их речима треба замењивати, — а то постаје сасвим јасно из материјала који налазимо у делу Стевана Сремца „Поп Ћира и поп Спира“.

С општим обнављањем речника мења се и регистар страних речи, те је јасно да отпадају поједине везане за старије генерације, и да су данас сувишне у једном практичном речнику; тако: *баглама* „гвожђе што држи врата за довратак“, *камзе* „држак од ножа“, *чам* „чамац“ (Ј-О) и др. У губљењу речи има потпуности и разних ступњева „блеђења“, ишчезавања, и по томе би могле изостати и речи *чал(а)каши, чал(а)кање*. Може се пак разговарати о речима које се обично још разумеју, ма да се не употребљавају и не налазе другде осем у старијим мемоарима и историским делима, као: *баиша, башалук, шобџибаша, каикчија, чамџија*, док је, без двоумљења, *шобџилук* непотребно овде, а можда и реч *Пренумеранш* која је поступно замењивана речима „предбројник“, „претплатник“, и коју је овде, заједно са другима из ове групе, требало означити бар као архаизам.

Поред великог броја непотребних речи, налази се и празнина: више пута нису уношене речи које су стварно у употреби. Тако Ђ. нема речи „авиација“ и др.; Г. има е. *џури*, али нема обичније фр. „*жири*“, нема ни *аутоматичан* ни „аутоматски“. Л-О изоставили су многе обичне речи; дају: *антишамбр*, *бицикл*, *дактилографкиња*, *муштра*, *сургун*, *традицивно*, *шрепан*, *урбански*, *фармакологија*, *фешиш*, *феудални*, *филхармоничар*, *фор*, а нису унели: „антишамбрирати“, „бициклист“, „дактилограф“, „дактило“ — „стено-дактило“, „муштрати“, „сургун-пасош“, „традиционално“, „трепанација“, „урбанизам“, „феуд“ — „феудал“ — „феудалство“, „филхармонија“, „фортица“; чак поред *трахеокозис*, *трахелопанус*, *трахелофема*, *трахифонија*, нису унели „трахеотомија“, „трахеоскопија“, или поред израза *ундулациона теорија* и глаг. им. *ондулирање* нису дали реч „ондулација“. Код њих нема ни речи „диспансер“, „кабаре“, „митраљез“ и др.

III

Асимиловање страних речи садржи читав сплет занимљивости, прво с обзиром на пут који реч прелази док се не заустави у једном језику, а затим по начину прилагођавања.

Несумњиво је да реч треба да очува свој првобитни облик, уколико је више могуће; али ако је у наш језик дошла преко неког другог језика, онда задржава облик који је имала у том језику, као на пр. реч „Париз“. Отуда код Ђ. није добро *Дон-Хуан* м. „Дон-Жуан“, ни *гериља* — „герила“, па ни *ноктирно* јер је уопштено по л. „ноктурно“; ни *суфраџета* — *сефраџета*, јер је у нас „сифражета“; ни *каранџен*, јер је уопштено „карантин“. Тако Г. пише *инглизираши*, ма да је „енглеzirати“ у вези са „Енглеz“ и сл., пише *кабријоле*, *пансијон* и *есијон*, ма да су те код нас примљене речи с обликом „кабриолет“, „пансион“.

Хрвати, служећи се латиницом, не транскрибују речи других европских језика; то олакшава посао састављачу речника, али уноси забуну у питање о самом изговору тих речи. Транскрибовање страних речи мора бити фонетско, у духу нашег језика, по принципу који је поставио проф. А. Белић у својој књизи о правопису. Међутим, у томе је правцу права пометња код свих ових речника, и то у најразноврснијим правцима. Г. се усиљава да се приближи оригиналном изговору: *ајзбан*, ма да је у нашем језику немогуће у једном слогу *јзн*; талијанско *gi* транскрибује, сасвим нетачно, са *џ*: *џелија*, *џојозаменше*, тако у м. општепозна-

тог „интермецо“ пише *интермедзо*, а тако мисли да је ближе и француском „и“, у *амбиланција*, ма да је та реч у нашем језику по латинском типу „амбуланција“ — „амбуланта“. У свом речнику Л-О добро транскрибују е. „groot“ — *грум*, али пишу *масџер*, *суйскрипција*, ф. *пајабл* м. „пејабл“ (ако је уопште потребно), чак дају реч простом транскрипцијом ћириловском — *шоаст*, а у загради дају објашњење како треба читати *шост*, а очевидна је недоследност и неуједначеност у транскрибовању речи: *водвил*, *жанџил*, а *баџај* и *баџаљон*; таква је недоследност и код ф. *oi* — које обично дају као *oa* — *воаџира*, али пишу *војажер*.— Транскрибовање назала чини за састављаче нарочиту тешкоћу, ма да је ту већ обичај да се најближим начином назалност вокала обележи нашим носним сугласником; па ипак Л-О иако пишу *ранконџр*, дају савет да треба читати *раконџр*, иначе обично назални вокал дат је према писању, а не по својој фонетској вредности: поред *декиданса* има *инџерјер*, *конџемјорен*, *дефендирати*, а тако и Г. — *нон-сенс*, ма да назале чешће обележавава знаком циркумфлекса. Ђ. пак има других тешкоћа; он, као и Л-О, пише *еремџ*, *еремџаџ*; даље *џџи* у значењу штампарског термина „петит“; пише крајње сугласнике онде где се не изговарају — *џџаџ*, *десерџ*, а својевољно пише звучне уместо муклих — *џранџан*, и само са једним *р* — *инџерегнум*. Још је већа пометња у писању *с* међу вокалима или између ликвиде и вокала: Л-О пишу *аверсија*, *ресонанција*, а *резулација*. Ђ. пак пише *с* свугде где је данас у изговору обично *з*: *исолаџор*, *исолација*, *исолирати*, *исоџерма*, *проселиџ*, *проселиџизам*, *сејсмоџраф*; тако и све сложенице са *конз*- упућује на *конс*- — *консеквенџан*, као што се изговара, али и *џиз* упућује на *екс*- — *џсеџџ*, *џксекуџиван*, *џксеџлар*, *џксеџичан*, *џксаџџан*, *џксаџџација*, *џксарх*, док је такав изговор тек у речи *џкселенција* или пред сугласником „џкскомуницирати“; обрнуто пак пише *џалзџџ*, *џалзџџиковати*. Ма да је добро *џсконџ* са *с*, Ђ. пише тако и речи *сконџирати*, *сконџо*, *скроџулоза*, где је обичније писање са *ш*.

Код писања *х* нарочито су уочљиве недоследности. Г. пише *хеџџика*, а *џјакинџ*, *џјена*, *Имен*, *омоџен*, *џлиоској*, *џлиџџрој*, *џџаџџма*. Л-О допуштају дублете, поред облика без *х* и оне са *х*: *хајван*, *халах*, *халва*, *џарач*, *ханџар*, *џарџија*, *хесај*; пишу *хисџорија* и *хомџул* и, као и Ђ., *хеџрека*!

У том невештом и недоследном прилагођавању туђих речи има и вулгаризирања; *маџиш* или *валаке* (ма да је код Мажура-нића „фалаке“); има речи по застарелом начину изговора —

фотокeмија (Л-О). Има и гласовних измена у духу нашег језика, иако се речи саме још осећају као туђе, са асимилацијом или дисимилацијом: *номпареј*, *анбалаж*, *асанбле*, *шанџон*, или обрнуто, супротно духу нашег језика: *водка*, *иресбиштер* (Л-О).

С обзиром на асимиловање страних речи појединим језичним категоријама, треба приметити да су многе добиле облик женског рода, иако су обично с обликом мушког рода. Тако код Ђ. *пасажа*, *лорњеша*, *митрајеза*, *ремонша*, *реферада*, чак — као и код Г. — *софизма*. Иста тенденција је и код Г. *ебоша*, *карафа*, *контрафасона*, *кареса*, поред *коафеза* и *когеза* — *сошиза*, *шајба*. Обрнуто, именица у обичној употреби ж. рода, код Ђ. добила је, по оригиналу, облик м. рода — *бонбони*. Л-О дају добро *абреже*, али пишу по новосатском и загребачком *шурнеја*, као и Г. они претпостављају наставак -*ишта* : *детајишта*, чак *бандажиста*, *гажиста*, а речи диал. „јабанџија“ намећу наставак -*ац* — *јабанац*. У им. ж. рода уводе *декаданса*, али ван те категорије остављају речи *алианс*, *дистрас*, а тако и *дијабетес*, *јросшезос*; дају без наставка *физик* м. „Физикус“, и обрнуто *фификус* м. „Фифик“. Са немачким наставком пак остављају реч *ађусџирунг*. Даље, ђни придевима дају наст. -*ан*- *имензан*, па чак и кад је придев одречан са страним — *им* : *импарламентаран*, *инкоректан*, а пишу као adj. *солвенџи* м. „солвентан“. Не осећајући довољно ниансе у разлици форманта, они пишу *националиџетски* (принцип) м. „национални“, или *енциклопедичан* м. енциклопедиски.

С обзиром на језичке категорије код извесних глагола има нарочите занимљивости. Поред случајева где је -*оваџи* обично (*реџишовати* Ђ.), и где и тако може бити поред -*ираџи* (*деманџираџи*, *легализираџи*), Л-О пишу *акумуловаџи* м. „акумулирати“; а м. са -*исаџи*, Ђ. има *дезавуираџи*, *детајираџи*, *легиџимираџи*, *резервираџи*, а Л-О *ондулираџи*; уопште, -*ираџи* је и код Л-О, а нарочито код Ђ., наставак за најшира извођења: *реконвалесцираџи*, *реузираџи*, *реунираџи*, а и код Г. *анатемизираџи*, *иматрикулираџи* (м. извођења са -*исаџи*), и *глорифицираџи*, *конфисцираџи* (м. извођења са -*оваџи*).

IV

Исто тако и код давања и ближег одређивања значења осећа се увек недостатак прецизног језичког осећања и саме студије посла. Иначе се не би могло разумети то да има речи датих са потпуно нетачним значењем: код Ђ. *ероџика* је „љубавно песни-

штво“, *пик-ник* је нетачно објашњена реч, *шраинел* је објашњен као „граната“; тако и Л-О објашњавају *гардеманже* речју „трпезарија“, *дијафрагма* је за њих „плућна марамица“, реч *јенђа* сасвим супротно дефинишу, *маше*—*машице* објашњавају речју „ватраљ“, *национални понос* за њих је исто што и „отаџбински понос“, а код речи *мидинеша* која је у фр. изгубила етимолошку везу са речи „midi“, дају објашњење „париска млада радница, која се у подне налази са својим драганом“. А таквих случајева има и код Г. — *сушрен* (т. ј. „сутерен“) је ту „стан у подруму“, а *јашаган* објашњава речју „сабља“.

Много је већи број речи са недовољно јасним или непрецизним значењем. Год Г. *крагна* је „огрлица“, *анџар* — „велики нож“, *кникс* — „наклон“, *либација* — „течна жртва“. Тај недостатак се тако исто запажа и код Ђ., а и ту су довољни само неки карактеристични примери: *амнезија* је „заборавност“ м. губљење моћи сећања, *депопулација* — „лишење становништва“, *конгломерат* је „камен ломљеник (?) са округлими делићима“, *ложжа* — „одајница у позоришту“, *мајонез* — „зачињен умок“. О речнику Л-О има такође сличних напомена: за *алкејски стих* није речено какав је, *археоптерикс* је недовољно објашњено, *гулард* је „једна животиња“ и т. д., а остали су необјашњени изрази *Танталове муке*, *Сизифов камен* и др. Има чак случајева, нарочито код Г., да се широко разумљиве стране речи тумаче или кованицама или уопште мање познатим речима, као *алеја* — „дрворед“, *манган* — „смеђац“.

Непотпуних значења, речи где недостаје неки пут и важнија нианса значења, има код свих; код Г.: уз *арест* није дато основно значење, уз *глорија* није дато „светитељски круг“, у *кафар* — „чамотиња“, уз *шеза* — нема „главна мисао“, „дисертација“, уз *калауз* дато је само значење „кондуктер“, а уз *ниенше* нема израза „far niente“; тако и код Ђ. није дато уз *акциденције* „штампане ситнице“, уз *баћушка* — „чика“, уз *герираши* — „водити послове“, уз *дефинишивум* — „завршни, практични учитељски испит“, *жаргон* је „необичан говор“ и „лоповски језик“, уз *демонстрашиван* није дато данашње најобичније значење, уз *сџин* није дато значење „гас“, уз *шанса* — „изглед“, *Праштер* и *Локанда* нису конкретно објашњени; али таквих изостављања је највише у речнику Л-О: *амениција сенилис* — „заборавност код старца“, *баланс* — „фигура у лансу и кадрилу“, *дрен* — нема значења из хируршке употребе, *колона* — нема значења војничког језика,

при.маријус — нема значења „први лекар“, *мисцеле* нема „ситнице“, *скалп* — нема објашњење да се сматра као трофеј, уз *шепелук* не каже се да може бити и од бисера, уз *шокмак* нема значења „темељан коњ“, а уз *шомруци* нема проширеног значења „затвор“, *шумор* је само „оток“, *шурбан* је „омотач“, *шуфек* дато је као „пушка“, али нема значења „метак, куршум“, нема узвика *шабло!* и др.

У нашем језику више но у другима има дублета, речи које су дошле разним путевима. На тај начин јављају се варијанте у изговору, и ту би решење било просто: има да остане облик раније укореењен или нови, ако у борби преовлада; у сваком случају онај који би био ближи духу нашег језика. Ђ. је у том погледу недоследан, он код речи *шлийер*, *штрајк* упућује на *слийер*, као и Г., на *сштрајк* — *сштрајковати*, а пише *шйекшакл*; Л-О дају *сшок*, *сштрајковати* као и *сштрайац*, ма да добро дају *скрийша* (поред кога се у Загребу чује и „шкрипта“). Ђ. бележи *раншје*, *иремје*, *ризико* мада је то и одомаћено „рентиер“, „премиер“ (председник владе), „ризик“; пише *парока*, ма да су укореењене речи „барока“ и „перика“, чак *сшахи* по страним речницима, ма да је та реч у употреби као „спахија“. У овоме погледу занимљиво је да састављачи пођу увек стрампутицом. Г. пише по средњегрчком *илиској*, *илијошрой*, мада су те речи индиректно, али по старогрчком, ушле у наш језик; тако он пише и *омоген*, *екашомва* и др. Л-О пак желе да врате на старогрчки изговор речи које су ушле по средњегрчком изговору: *Бешамија*, *Бешলেখем*, *Баршоломејска ноћ*, *Бизантизам*, *кашхехиша*, *пресбиштер*, а *Харивда*; у том усиљавању да се реч врати потпуно оригиналном изговору пишу *бордира*, *гејзири*, *бордел*, ма да су те речи усвојене као „бордура“, „гејзери“, „бурдељ“, даље *бакалауреус*, ма да је та реч у нас позната по француском изговору, а кад пишу *баухфлек*, требало би да враћају на оригиналан изговор и речи као „паор“, „бирташ“ и сл. У том правцу најдаље иде Г. у речима *лоајалан*, *параше*, *пудр*, *рајдинкош*, *шресш*, чак *сушрен*, или *марки* према чему би требало да мења изговор и у „Париз“. Тако је и *бушела* много раширенија но *бушила*. Има пак случајева где су дублети распоређени тако да једни преовлађују у Београду, а други у Загребу, као у *берза* — *бурза*, *буцеш* — *бицеш*, и те случајеве требало је такође принципски решити. Има пак случајева где варијанте воде унутрашњу борбу у језику; у речи е. *football* био је у употреби облик по немачком „фус-бал“ > „фузбал“, затим „фотбал“ и „футбал“, а Ђ. даје ове две. Има пак случајева где

дублети остану у употреби дуже или краће време, — *денџист* и *данџист*, *парфим* и *парфем*, али то није случај код већ наведених примера, као ни код облика *реалан*, *пергамен*, *пийерин* (Л-О). Обично пак бива подела или по средини где се употребљава као *дресина*, *душеви* — *душирати* према вулгарнијем *шрасина*, *шуширати* — *шушеви*, док овде сви дају само први облик, а Ђ. за *шуширати* даје значење „узбудити“. Има и случајева праве диференциације значења, али то састављачи ових речника не дају. Л-О и Ђ. не разликују „идеализирати“ (нешто) и „идеалисати“ (о нечем) и дају само прву од њих; Л-О не разликују *камера* и *комора* и за обе дају значење, уосталом нетачно, „апарат фотографски“, док се, као што добро даје Ђ., *камера* употребљава у изразу *камера оискара*, а реч *комора* означава „власт“, одељење које води бригу о нечем (Трговачка, Индустриска, Адвокатска Комора). Међутим Ђ. па и Л-О дају само *операштер* у значењу „хирург“, док је себи то значење задржала реч „оператор“, а каже се „оператер“ за онога који снима филм. Тако исто су им недиференцирана значења у речима *шримесшар* које се везује за универзитетски живот (у Француској), док се у нашим средњим школама одомаћио израз „трмесечје“; не праве ни разлику између *шројка* (тропрег) и *шројке* (деца), ни између *цилиндар* (физичко-математички) и *цилиндер* (шешир), између *бајац* — *Бајацо* и *дирекшорка* и *дирекшриса* (математ.) где прво значење Ђ. даје другој речи и др.

V

О правопису као и о самој лексичкој обради не може се прећутати низ примедаба. Речено је већ да сви састављачи више воле извођење имена са -а, чак и мушког рода, али Ђ. не само да читав низ речи пише тако (*денџиста*, *ојштимиста*, *слависта*, *панслависта*, *стилист* и чак *пилошта*), већ је непрецизан, и допушта облике и без а код свих. Он пак нигде не умеће а у речима *ефект*, *орнамент* као ни у *дилетант*, док Л-О поред доброг писања у сличним случајевима пишу *офераш*. Права је анархија пак у писању ј. Г. пише ј свугде: *социјалан*, *мозајик*, *пантејизам*, *акујирати*, *канкројид*, *варијетет*, *александријски*. Ђ. обрнуто: не само *пронунциација* но и *цинкостераина*, *ејојеа*, *идеа*. Л-О пак пишу: *денунциација*, *ауксилијарне шрује*, *парцијалан*, а *ауксилиарно* и *вариација*; затим *абиштуриент*, *респициент* а *реципијент*, и *декуријон*, *шпечерајиста*. Л-О пишу

анакреонтски, абсурдум — не само *водка* и др.; сложенице где је извршено дефинитивно стапање елемената пишу: *Транс-силванија, Шранс-скрибираши, Шранс-спирираши* а *Шранспирација*. Анархија је и у писању *x*, не само у страним речима *ganol уапси* (Г.); има вулгарности — *дољњи* (Г.) и др.

Нарочито питање чини писање страних израза. Ђ. је нашао најбољи пут; он латинске изразе не тринскрибује (*ad maiorem dei gloriam*, *ad oculos* и др.), само је транскрибовао *градашим*, а није требало да остави латиницом *alternativa*. Г. пак све транскрибује, као и Л-О, и врло је чудновато видети облике као *вива воце, грас а дје* и сл. у транскрипцији; али они неки пут дају без транскрипције: *qui tacet consentit* или оба двоје — *дедукцио ад абсурдум* — *deductio ad absurdum*. И ту се види недоследност.

Поред осталог, има и непажње у груписању и реду речничком. Тако (Л-О) код речи *грам, доајен, лемур; физиономија* се налази три пута, а за тим тек *физиономија, салеј* је дато двапут, а други пут с вариантом *салеб*, а читава збрка, свакако због померања слога при штампању, код речи је *полисисор-полихистор-полихроит*. Тако и *subst. одиоза* објашњавају као *adj. омражен*, а *одиозан* — *омраза*. Има и других недоследности — *реални кашалог* а *реалан лексикон*, или: *pronomen personalia*. Штампарских грешака има много код свих, али нарочито у Л-О; изостављених и погрешних слова је много више но што сме бити у једном речнику, али треба истаћи: *рефрерашна, relata prefero, арфимашиван*. Неподвучена је реч *пенцираши*, а за неверовање је да је остала грешка *луцкаст* м. *муцкаст* у изразу *биши* —, и за *фураж* — „*стална*“ (м. сточна) храна.

И о самом језику састављача морало би се чинити примедба. Грчић воли кованице: *угледњаци, слободоум, полапромер* и др. Ђисаловић пише *штампаћа слова*, а *ином* објашњава овако: *кейец у брегу*. За Грчића је *Champs Elisées* „чувено шеталиште у Паризу а и двори у којима званици свагдашњи председник француске републике“; а Лукић-Обрадовић тумаче израз *пето ante mortem* — „*нико не може* (м. ни за ког не може се) пре своје смрти рећи да је срећан“; код њих су Ацтеки „у доба Кортеча“ основали државу, а тунел је „брдо и испод реке проткан широк ходник“.

* * *

Једном речи, речници страних речи код нас у употреби имају, ма да у разним размерама, углавном исте недостатке. Пре

свега, они нису рађени према потребама нашег језика, и отуда су сви претрпани. Како се број страних речи јако увећао и све више расте због нових техничких проналазака, и како се са тим напоредо развија систем извођења читавих фамилија речи, јасно је да би сав тај материјал чинио један овакав речник гломазним и неупотребљивим. Такав речник страних речи за ширу употребу мора бити лак, неоптерећен оним што се не среће у књижевном језику. У томе правцу, по обиму а и по материјалу најприближнији добром речнику био би Ђисаловићев речник.¹⁾ Сви пак елементи који имају у ужем смислу стручан карактер, имали би ући у посебне стручне речнике. Таквих стручних речника већ је било. „Prinosi“ Мажуранићеви претстављају грађу из споменика, користан је и Матићев „Полицијски Речник“.²⁾ У томе су правцу највише успеха показали лекари³⁾ и техничари у изради својих термилолошких речника. Тако треба истаћи издање Удружења југословенских инжињера⁴⁾ и речник о машинским деловима и најпотребнијим алатима⁵⁾ и „Електротехнички речник“ од М. Мирковића.⁶⁾ У претпоследњем је решавање терминологије принципски стављено на

¹⁾ У *Бачком Подсејнику* (Београд, Свесловенска Књижара) од Влад. Маринковића налази се, на 14 страна, списак речи страних за ученике: *Мали речник туђих речи које су у честјој употреби*. Тај списак је ипак недовољан, бар за ученике виших разреда. Осем тога, како је то школска књига, треба напоменути да је правопис морао и ту бити доследан (пише се *асоцијација*, *варијација*, а *дијалог*, *аудијенција*, затим *подстицај*; *роман* је објашњен као „већа приповетка (љубавна)“).

²⁾ В. Матић. *Полицијски Речник*. Београд 1926.,

³⁾ Пешић Светозар Др.: *Латинско-немачки речник* српско-хрватског језика. У Београду 1925, — а ту се налази побележено све што је урађено до сада код нас на медицинској терминологији: Јовановић-Батут Милан Др.: *Грађа за медицинску терминологију* (Нови Сад, 1887); Глик Леополд Др.: *Медицинска народна терминологија у Босни и Херцеговини* (Сарајево, 1898); Arambašin Josо Dr.: *Liječnički rječnik* (Split, 1912); Nemičić Milan Dr.: *Medicinski rječnik* (Zagreb, 1913); Peričić B. Dr.: *Medicinski rječnik* (Zadar, 1919).

⁴⁾ Југословенска техничка терминологија. (Прилог Техничког Листа, Загреб, 1920 и 1921).

⁵⁾ Dimitrijević Ziv., Nikolić Jov., Nikolić Rad. — *Mašinski Delovi i Najpotrebniji Alati*, uredio Paul Slupnagel... sa srpskim dodatkom, koji su izradili uz sudelovanje mašinskog kluba udruženja Jugoslovenskih inženjera i arhitekta — Oldenburg Verlags-A. G., München—Beograd 1923. (Scholmann-Oldenburg, *Ilustrovani Tehnološki Rečnici*).

⁶⁾ Мирковић Мирко Добр. *Мали српско-француско-немачки електро-технички речник*. Београд, 1927.

добру основицу: уношење народних речи где год је могуће, а уношење страних речи са прилагођеним обликом. Последњи има значај мале стручне енциклопедије, са регистром француских и немачких израза, и упућивањем на српски део. Терминолошких речника, старијих и новијих, и терминолошке грађе — има у нашој стручној и научној литератури доста; али ја овде о томе нисам хтео говорити, већ сам поменуо само оне где су писци имали да се боре са великим бројем туђих речи. Обрада оваквих терминолошких речника је неопходна потреба, а кад такви речници буду израђени за све гране, онда ће остали материјал остати за ручни практични речник страних речи шире употребе.

Миливој Павловић.
